

ROCZNIK TOMISTYCZNY
10 (2021)

ROCZNIK TOMISTYCZNY
10 (2021)

ΘΩΜΙΣΜΟΣ ΤΑ ΧΡΟΝΙΚΑ
ANNARIUS THOMISTICUS
THOMISTIC YEARBOOK
THOMISTISCHES JAHRBUCH
ANNUAIRE THOMISTIQUE
ANNUARIO TOMISTICO
TOMISTICKÁ ROČENKA

ROCZNIK TOMISTYCZNY

10 (2021)

Naukowe Towarzystwo Tomistyczne
WARSZAWA

KOMITET REDAKCYJNY / EDITORIAL BOARD:

Michał Zembrzuski (sekretarz / secretary), Magdalena Płotka (zastępca redaktora naczelnego / deputy editor), Dawid Lipski, Natalia Herold (internet), Izabella Andrzejuk, Artur Andrzejuk (redaktor naczelny / editor-in-chief)

RADA NAUKOWA / SCIENTIFIC COUNCIL:

Adam Wielomski, Stanisław Wielgus, Antoni B. Stępień, Sławomir Sobczak, Arkady Rzegocki, Marcin Karas, Krzysztof Kalka, Mieczysław Gogacz, Pavol Dancák, Paul J. Cornish, Mehmet Zeki Aydin, Artur Andrzejuk, Anton Adam

RECENZENCI / REVIEWERS

Jarosław Babiński, Tomasz Pawlikowski, Witold Płotka, Marek Porwolik, Joanna Pyłat, Marcin Trepczyński

REDAKCJA JĘZYKOWA / LANGUAGE EDITORS

Elżbieta Pachciarek (j. polski), Bernice McManus-Falkowska, Ewa A. Pichola, Magdalena Płotka (j. angielski), Christel Martin, Iwona Bartnicka (j. francuski), Adam M. Filipowicz, Michał Zembrzuski (greka, łacina)

PROJEKT OKŁADKI

Mieczysław Knut

OPRACOWANIE GRAFICZNE, SKŁAD I ŁAMANIE

Maciej Głowacki

© Artur Andrzejuk / Naukowe Towarzystwo Tomistyczne (wydawca / editor)

Warszawa 2021

ISSN 2300-1976

Unikalny numer identyfikacyjny – 493506

**Ministerstwo
Kultury
i Dziedzictwa
Narodowego**

**NARODOWE
CENTRUM
KULTURY**

**Dofinansowano ze środków Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego
w ramach programu Narodowego Centrum Kultury „Kultura – Interwencje 2021”**

Rocznik Tomistyczny ukazuje się dzięki pomocy Jacka Sińskiego

Redakcja Rocznika Tomistycznego

ul. Klonowa 2/2

05-806 Komorów POLSKA

www.roczniktomistyczny.pl

e-mail: redakcja@roczniktomistyczny.pl

Druk i oprawa: Sowa Sp. z o.o.

ul. Raszyńska 13

05-500 Piaseczno

www.sowadruk.pl

Spis treści

Od Redakcji.....	11
------------------	----

Rozprawy i artykuły

Michel Bastit	
Jerzy Kalinowski – życie filozoficzne w zawieruchach XX wieku.....	15
Mieczysław Gogacz	
L'homme en tant qu'homme et en tant que personne.....	25
Henryk Majkrzak	
Św. Tomasz i jego metafizyka istnienia	37
Andrzej Maryniarczyk	
Mały błąd na początku wielkim jest na końcu. Tomaszowa reinterpretacja rozumienia bytu i istoty podstawą odkrycia Pierwszej Przyczyny jako <i>Ipsum Esse</i>	57
Natalia Gondek	
Specyfika metody separacji w koncepcji metafizyki realistycznej	
Andrzeja Maryniarczyka.....	79
Tomasz Duma	
Rola istnienia (bytu) w metafizycznym wyjaśnianiu rzeczywistości	95
Artur Andrzejuk	
Komentarz Tomasza z Akwinu do <i>Liber de causis</i> – odyseja tekstów i koncepcji przez kultury, epoki i szkoły filozoficzne.....	115
Michał Zembrzuski	
Głupota, ignorancja i <i>acedia</i> a poznanie intelektualne i działanie moralne	127
Maria Janik-Czachor, Izabella Andrzejuk	
Jedność kontemplacji i działania w życiu Wandy Malczewskiej.....	147
Katarzyna Bałdyga	
Świadectwa lektury św. Tomasza z Akwinu w twórczości Czesława Miłosza	163
Magdalena Płotka	
Mieczysław Gogacz's Account of Ethics of Protecting Persons.....	181
Izabella Andrzejuk	
Antropologiczne aspekty doświadczenia mistycznego w ujęciu Mieczysława Gogacza.....	195
Agnieszka Gondek	
Warunki niezbędne w wychowaniu i kształceniu w szkole średniej w ujęciu Mieczysława Gogacza.....	213
Ewa Agnieszka Pichola	
Symulator rzeczywistości – uwagi o procesie nauczania zdalnego.....	223

Edycje i tłumaczenia

Szymon Stanuła Garrigou-Lagrange'a koncepcja bytu. Wstęp do przekładu artykułu <i>Realna różnica między istotą i istnieniem a zasada tożsamości</i>	237
Réginald Garrigou-Lagrange Realna różnica między istotą i istnieniem a zasada tożsamości.....	243

Sprawozdania i recenzje

Natalia Herold Działalność Naukowego Towarzystwa Tomistycznego w roku akademickim 2020/2021	251
Izabella Andrzejuk Sprawozdanie z przyznania Nagród im prof. Mieczysława Gogacza za najlepsze prace magisterskie z tomizmu 21 listopada 2020	255
Michał Zembrzuski Sprawozdanie z Sympozjum Tomistycznego w Łomży 10 marca 2021 roku	259
Marian Szymonik Przyjaciel człowieka i mądrości. Recenzja: <i>Filozof wpatrzony w naturę i to co boskie. Księga Pamiątkowa z okazji Jubileuszu urodzin i pracy naukowej na KUL Księdza Profesora Andrzeja Maryniarczyka SDB</i> , red. ks. T. Duma, A. Gudaniec, Z. Pańpuch, K. Stępień, P. Sulenta, Wydawnictwo Academicon, Lublin 2020, 1340 stron	263
Artur Andrzejuk Recenzja: Kazimierz Gryżenia, <i>Analogia w scholastyce nowożytnej. Studium z metafizyki Franciszka Suáreza</i> , Lublin 2019, stron 298... ..	277
Izabella Andrzejuk Recenzja: Włodzimierz Galewicz, <i>Studia z klasycznej etyki greckiej</i> , Kęty 2020, Wydawnictwo Marek Derewiecki, stron 235	281
Artur Andrzejuk Recenzja: Bartłomiej Krzych, <i>Wolność i przyczynowość. Wprowadzenie do koncepcji autodeterminizmu ks. Augustyna Jakubisiaka</i> , Wydawnictwo Liberi Libri, Bmw 2020, stron 108.....	287
Artur Andrzejuk Recenzja: Marek Czachorowski, Tomasz Mamełka, Paweł Mazanka, Zbigniew Pańpuch, <i>Mieczysław Albert Krąpiec</i> , red. Z. Pańpuch (<i>Pomniki polskiej filozofii chrześcijańskiej</i> , red. Maciej Bała, Piotr S. Mazur), Kraków 2020, stron 220; toż w wersji angielskiej, tamże, stron 228.....	291
Artur Andrzejuk Recenzja: Mikołaj Krasnodębski, <i>W obronie człowieka. Zarys antropologii filozoficznej Franciszka Gabryła (1866–1914)</i> , Wydawnictwo von borowiecky, Warszawa–Radzymin 2020, stron 330.....	297

Julia Rejewska

Aktualność etyki tomistycznej Recenzja: Izabella Andrzejuk, Artur Andrzejuk, *Tomasz z Akwinu jako etyk*, Naukowe Towarzystwo Tomistyczne, Warszawa 2020, stron 164 (e-book: www.tomizm.org); Izabella Andrzejuk, Artur Andrzejuk, *Tomasz z Akwinu jako etyk*, Wydawnictwo von borowiecky, Warszawa 2021 stron 171 (wydanie „papierowe”)..... 301

Nota o autorach..... 307

Table of Contents

Editorial.....	11
----------------	----

Dissertations and Articles

Michel Bastit	
Jerzy Kalinowski – his philosophical life in the turmoil of the 20th century.....	15
Mieczysław Gogacz	
Human as a human and human as a person.....	25
Henryk Majkrzak	
Saint Thomas Aquinas and his metaphysics of existence.....	37
Andrzej Maryniarczyk	
A small mistake in the beginning is a big one in the end. Thomas Aquinas's reinterpretation of the understanding of being and essence as the basis for the discovery of the First Cause as <i>Ipsum Esse</i>.....	57
Natalia Gondek	
Specifics of the method of separation in Andrzej Maryniarczyk's conception of realistic metaphysics.....	79
Tomasz Duma	
The role of existence (of being) in the metaphysical explanation of reality.....	95
Artur Andrzejuk	
Thomas Aquinas Commentary on <i>Liber de Causis</i> - an odyssey of texts and concepts through cultures, epochs and philosophical schools	115
Michał Zembrzuski	
Stupidity, ignorance, <i>acedia</i> and their meaning for the intellectual cognition and moral action.....	127
Maria Janik-Czachor, Izabella Andrzejuk	
Unity of contemplation and action in the life of Wanda Malczewska	147
Katarzyna Bałdyga	
St. Thomas Aquinas in the works of Czesław Miłosz.....	163
Magdalena Płotka	
Mieczysław Gogacz's Account of Ethics of Protecting Persons	181
Izabella Andrzejuk	
Anthropological aspects of mystical experience in the account of Mieczysław Gogacz.....	195
Agnieszka Gondek	
Necessary conditions in upbringing and education in high school according to Mieczysław Gogacz.....	213
Ewa Agnieszka Pichola	
Reality Simulator, remarks on a process of online education.....	223

Editions and Translations

Szymon Stanula

Garrigou-Lagrange's concept of being. Introduction to the translation of the article
The real difference between essence and existence and the principle of identity..... 237

Réginald Garrigou-Lagrange

The real difference between essence and existence and the principle of identity..... 243

Reports and Reviews

Natalia Herold

Activities of the Scientific Thomistic Society in the 2020/2021 academic year 251

Izabella Andrzejuk

Report on the Awards of prof. Mieczysław Gogacz for the best MA theses in Thomism
November 21, 2020..... 255

Michał Zembrzuski

Report from the Thomistic Symposium in Łomża. March 10, 2021 259

Marian Szymonik

A friend of man and wisdom. Review: *Filozof wpatrzony w naturę i to co boskie. Księga Pamiątkowa z okazji Jubileuszu urodzin i pracy naukowej na KUL Księdza Profesora Andrzeja Maryniarczyka SDB*, ed. ks. T. Duma, A. Gudaniec, Z. Pańpuch, K. Stępień, P. Sulenta, Wydawnictwo Academicon, Lublin 2020, pp. 1340 263

Artur Andrzejuk

Review: Kazimierz Gryżenia, *Analogia w scholastyce nowożytnej. Studium z metafizyki Franciszka Suáreza*, Lublin 2019, pp. 298 277

Izabella Andrzejuk

Review: Włodzimierz Galewicz, *Studia z klasycznej etyki greckiej*, Kęty 2020, Wydawnictwo Marek Derewiecki, pp. 235 281

Artur Andrzejuk

Review: Bartłomiej Krzych, *Wolność i przyczynowość. Wprowadzenie do koncepcji autodeterminizmu ks. Augustyna Jakubisiaka*, Wydawnictwo Liberi Libri, Bmw 2020, pp. 108 287

Artur Andrzejuk

Review: Marek Czachorowski, Tomasz Mamelka, Paweł Mazanka, Zbigniew Pańpuch, Mieczysław Albert Krąpiec, red. Z. Pańpuch (*Pomniki polskiej filozofii chrześcijańskiej*, ed. Maciej Bała, Piotr S. Mazur), Kraków 2020, pp. 220; English version, pp. 228 291

Artur Andrzejuk

Review: Mikołaj Krasnodębski, *W obronie człowieka. Zarys antropologii filozoficznej Franciszka Gabryła (1866–1914)*, Wydawnictwo von borowiecky, Warszawa–Radzymin 2020, pp. 330 297

Julia Rejewska

Topicality of Thomistic Ethics. Review: Izabella Andrzejuk, Artur Andrzejuk, *Tomasz z Akwinu jako etyk*, Naukowe Towarzystwo Tomistyczne, Warszawa 2020 301

Note about authors 307

Komentarz Tomasza z Akwinu do *Liber de causis* – odyseja tekstów i koncepcji przez kultury, epoki i szkoły filozoficzne

Słowa kluczowe: Tomasz z Akwinu, Arystoteles, Proklos, neoplatonizm, tomizm

Liber de causis, czyli *Księga o przyczynach*, to szereg wypisów z *Elementów teologii* Proklosa, skomentowanych przez nieznanego arabskiego autora. Przełożona na łacinę przez Gerarda z Kremony przed 1187 rokiem była – do czasu napisania przez Tomasza z Akwinu komentarza do niej w 1272 roku – uważana w Europie za tekst Arystotelesa. Pomimo ogromnej literatury na temat autorstwa *Liber de causis* „ostrożny” pogląd Tomasza pozostaje w mocy¹:

Księga platonika Proklosa, zawierająca dwieście jedenastie twierdzeń, a nosząca tytuł *Elementy teologii*, bez wątplenia została napisana po grecku i tak przekazana. W wersji arabskiej natomiast napisano tę księgę, która wśród Łacinników nosi tytuł *O przyczynach*, co do której wiadomo, że została przełożona z języka arabskiego, przy zupełnej nieznamośći wersji greckiej. Dlatego wydaje się, że została ona przez niektórych filozofów arabskich napisana w formie skrótu dokonanego na podstawie wymienionej księgi Proklosa, zwłaszcza że wszystko, co zawiera się w tej księdze, o wiele obszerniej i szerzej zawiera się w tamtej pierwszej².

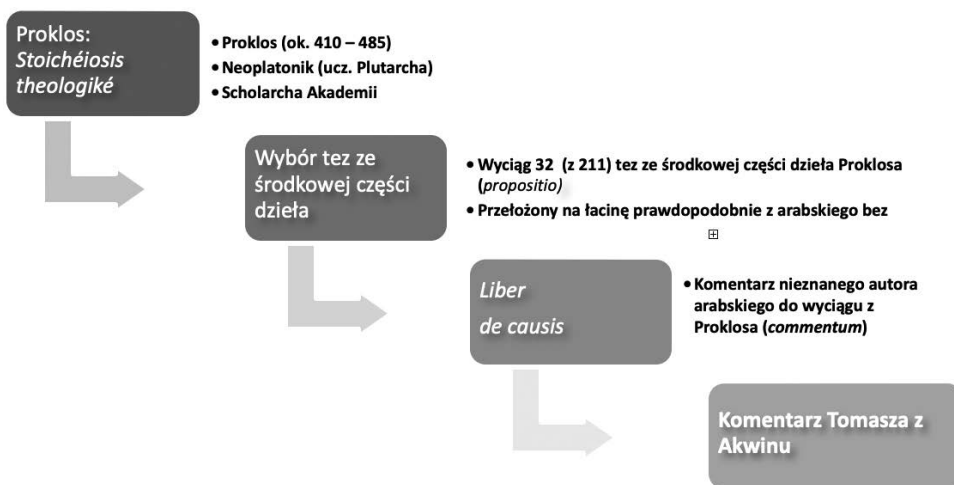
Prof. dr hab. Artur Andrzejuk, profesor zwyczajny Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego, w którym kieruje Katedrą Historii Filozofii. Przewodniczący Naukowego Towarzystwa Tomistycznego, redaktor naczelny Rocznika Tomistycznego.

¹ Por. M. Olszewski, *Liber de causis (Księga o przyczynach)*, w: *Powszechna Encyklopedia Filozofii*, t. 6, Lublin 2005, s. 390-393.

² Tomasz z Akwinu, *Komentarz do „Księgi o przyczynach”*, tłum. A. Roslan, Warszawa 2010, s. 5.

Tekst w wersji arabskiej powstał prawdopodobnie w Toledo na początku XII wieku lub może wcześniej, w „epoce przekładów”, zapoczątkowanej przez abbasydzkiego kalifa al-Mamuna założeniem w Bagdadzie Domu Mądrości (830 r.). Nie to jest jednak najważniejsze. Wielka „kariera” tego tekstu wynikała z przypisania go samemu Arystotelesowi. Nie byłoby może w tym nic specjalnego, gdyby nie to, że faktyczny autor twierdzeń zawartych w *Liber de causis*, Proklos (412–485), był jednym z największych filozofów neoplatońskich, uczniem Plutarcha, odnowicielem Akademii Platonskiej, a więc kimś stojącym niemal na antypodach Liceum Arystotelesa. Napisał on dzieło pt. *Elementy teologii* (*Stoicheiōsis theologiké*, łac.: *Elementatio theologica*) opierając się w nim głównie na Plotynie i Porfiriuszu. To właśnie ze środkowej części tej pracy skompilowano *Liber de causis*. Wspomnianą – niezasłużoną – karierę *Księgi* świetnie podsumowuje Paweł Milcarek:

De causis jest tekstem *par excellence* neoplatońskim. Jego związki z arystotelizmem są natomiast niemal paradoksalne: prawie równie silne, jak nierealne. Z jednej bowiem strony w *De causis* nie ma żadnych nawiązań arystotelesowskich, a doktryna tego utworu zdaje się maksymalnie odległa od znanej nam tradycji arystotelesowskiej – ale z drugiej strony w tradycji łacińskiej uznawano *De causis* za zwieńczenie Arystotelesowej *Metafizyki*, i to nawet już po odrzuceniu błędnego poglądu o przynależności tego pierwszego utworu do dzieł Filozofa. Można by rzec, że w stosunku łacinników do *Księgi o przyczynach* spełniła się w sposób dość osobliwy stara ambicja neoplatonizmu: został on uznany za udaną syntezę platonizmu i arystotelizmu! A jednak w *De causis* arystotelizm nie uzyskał nawet tego, co zwykle przyznawano mu w wielu innych wersjach neoplatonizmu, a jego związki z Arystotelesem są tak naprawdę czysto zewnętrzne względem faktycznego tekstu i doktryny³.

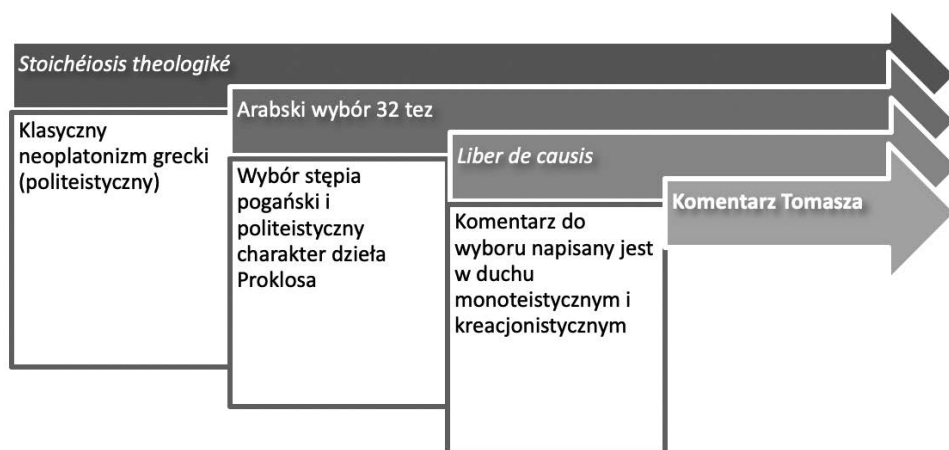

Rys. 1. „Chronologia” Tomaszowego *Komentarza do „Liber de causis”*

³ P. Milcarek, *Od istoty do istnienia. Tworzenie się metafizyki egzystencjalnej wewnątrz łacińskiej tradycji filozofii chrześcijańskiej*, Warszawa 2008, s. 423.

Dzieje powstawania *Liber de causis* i Tomaszowego komentarza do niej przekładają się bezpośrednio na treść. Niezwykła jest bowiem filozofia, z którą spotykamy się w tym tekście. W pierwszej – Proklosowej – warstwie odnajdujemy klasyczny neoplatonizm grecki, politeistyczny i radykalnie pogański, wyraźnie jednak stępiony przez odpowiedni dobór tez z *Stoichéiosis theologiké* oraz arabski komentarz, pisany w duchu monoteistycznym i kreacjonistycznym.

Ten neoplatoński tekst komentuje z kolei Tomasz z Akwinu – najsłynniejszy w średniowieczu zwolennik szkoły Arystotelesa, dla którego doktryna zawarta w *Liber de causis* powinna być maksymalnie obca. Tomasz nie ukrywa tego, ogłaszając we wstępie swoje ustalenia co do autorstwa *Liber de causis*. A jednak znajduje w *Księdze* interesujące go zagadnienia.

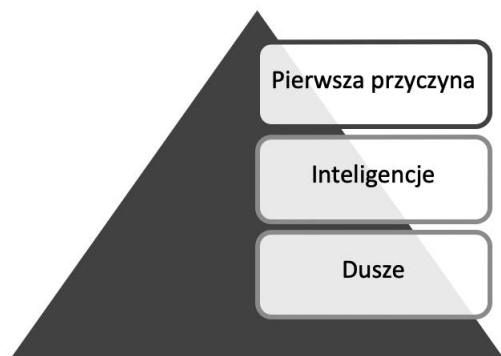

Rys. 2. „Warstwy” filozoficzne w Tomaszowym *Komentarzu do „Liber de causis”*

Takim, interesującym Akwinatę, zagadnieniem jest bez wątpienia problematyka *esse* – istnienia. Akwinata interpretuje *esse* z *Księgi o przyczynach* w duchu swojej własnej metafizyki, co daje nam kolejną filozoficzną warstwę tekstu.

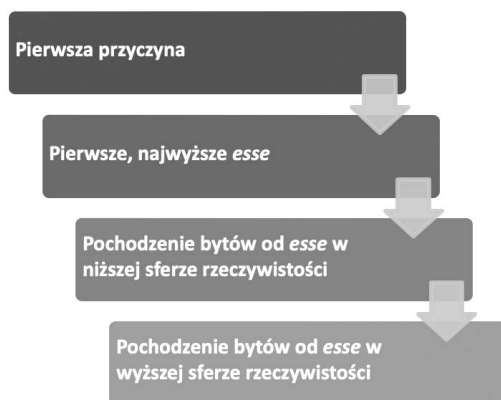
Ta złożona struktura tekstu nie jest łatwa do badania i interpretacji. Pierwszą metodą, jaka niemal samorzutnie się nasuwa w odniesieniu do niego jest kontekstowa analiza zawartości wszystkich warstw *Komentarza*. Skłania do niej zresztą sam Tomasz, który komentuje często tezy *Liber de causis* odnosząc je do szerszego ich kontekstu w *Elementatio theologica*. Analiza kontekstowa skupia się na genezie poszczególnych tez. W jej wyniku podkreśla się, że tematem *Księgi* jest przyczynowanie, które stanowi dzieło pierwszej przyczyny, znajdującej się ponad jedną, dobrem, wiecznością, gdyż sama w sobie zawiera te wszystkie doskonałości, niepomniernie je przewyższając. Proklos, podobnie jak Plotyn i wielu innych neoplatoników, tworząc swój system, starał się przeciwstawić go monoteizmowi i kreacjonizmowi chrześcijaństwa. Jednak system ten – neoplatonizm – najpierw w umysłach

chrześcijan syryjskich, a następnie arabskich muzułmanów uległ takiemu przekształceniu, którego świadectwem jest *Księga o przyczynach*: neoplatońska triada to „zespół powiązanych ze sobą bytów, które bezpośrednio przez stwarzanie zależą od Boga”. Podkreśla się, że to stwarzanie w *Księdze* nie dotyczy jeszcze każdego bytu, lecz jedynie *prima rerum creatarum* (pierwszej rzeczy stworzonej), którą jest *esse*. To *esse* stanowi odtąd główny przedmiot zainteresowań komentatorów, z Tomaszem z Akwinu włącznie.

Rys. 3. Schemat przyczyn w *Liber de causis*, stanowiących poszczególne tematy badawcze.

Drugi sposób analizowania *Księgi o przyczynach* polega na immanentnym ujmowaniu treści tekstu, gdzie mniej interesują nas źródła i filozoficzne zaplecze poszczególnych tez, a bardziej ich miejsce i rola w samym *Komentarzu*. Okazuje się bowiem, że Akwinata często modyfikuje znaczenie terminologii, przyjmowanej od innych autorów, zmienia też ich problemowe usytuowanie. Daje to w wyniku inne rozstawienie akcentów w samym *Komentarzu* i powoduje, że podstawowy w nim temat przyczynowania wiążemy raczej z udzielaniem *esse* niż z powodowaniem istot.

Rys. 4. Schemat przyczynowania *esse* w *Liber de causis*

1. Koncepcja przyczyny pierwszej w *Liber de causis* – przypomnijmy – zdaje się bardziej wynikać z monoteizmu autora niż neoplatonizmu Proklosa. Przewyższa ona bowiem neoplatońską jednię w wielu aspektach. Jest absolutnie transcendentna wobec stworzonego przez nią świata, a zarazem jest immanentna w stworzeniach jako swoich skutkach.

2. *Esse*, jako pierwsza rzecz stworzona, jest bytem duchowym – inteligencją – najbardziej prostym i stanowiącym jedność najbardziej jak to tylko jest możliwe wśród bytów stworzonych. Owej prostocie nie przeszkadza złożenie *esse* z tego, co skończone, i tego, co nieskończone zarazem (*finitum et infinitum*). Jest to podstawa zwielokrotnień wśród bytów pochodzących od *esse primum*.

3. Pierwsze *esse* dzieli się na szczegółowe formy intelektualne, stanowiące sferę świata wyższego. Nie jest to jednak rozpad, lecz powielenie, odcisnięcie pierwszego *esse* w taki sposób, że w odbitkach pozostaje jego ślad. Ten ślad zarazem stanowi relację danej formy z *esse*. A pierwsze formy intelektualne – inteligencje – emanują z siebie najwyższe dusze, kierujące ciałami niebieskimi. Wszystko to w sumie, a więc inteligencje, najwyższe dusze i ciała niebieskie stanowią wyższą sferę rzeczywistości.

4. Sfera niższa jest swoistym powieleniem sfery wyższej. Najpierw więc są tu inteligencje niższe, z których pochodzą niższe dusze, które – z kolei – kierują ciałami niszczywalnymi. Niższą sferę rzeczywistości stanowią więc owe niższe inteligencje, niższe dusze i ciała niszczywalne. *Księga o przyczynach* nie interesuje się jednak światem niszczywalnym.

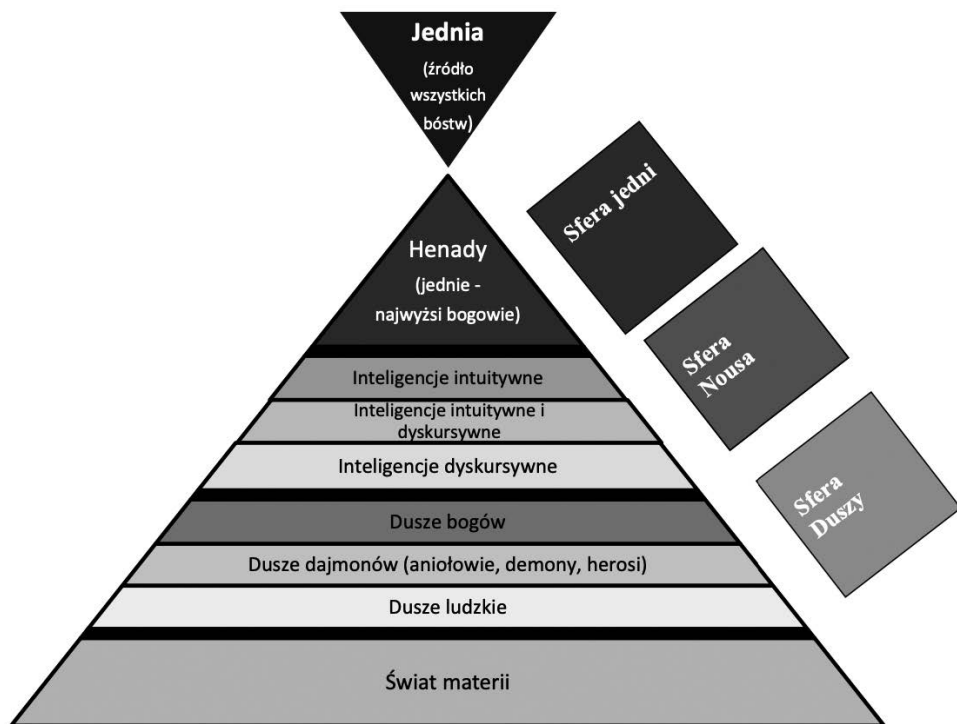
Prześledźmy teraz „dzieje” najsłynniejszej tezy *Liber de causis*, dotyczącej istnienia, a mówiącej, że jest ono „pierwszą rzeczą stworzoną”⁴:

Stoichéiosis theologiké nr 138	
Πάντων τῶν μετεξόντων τῆς θείας ἰδιότητος καὶ ἐκθεουμένων πρώτιστόν ἐστι καὶ ἀκρότατον τὸ ὄν	Byt stanowi pierwszą i najwyższą rzecz spośród tych wszystkich, które mają udział w boskości i dzięki temu doznają przeobstwienia
Omnium participantium divina proprietate et deificatorum primum est et supremum ens.	

W tekście Proklosa trudno dostrzec jakiegokolwiek elementy myślenia egzystencjalnego. Neoplatonik mówi o partycypacji w boskości i że tym, co jako pierwsze w niej partycypuje, jest byt. Byt nazywa dosłownie: τὸ ὄν, co Wilhelm z Moerbecke bezbłędnie tłumaczy jako *ens* – byt. Oczywiście bytem zawsze jest to, co jest, ale w neoplatonizmie stanowi on wyłącznie jedną z hipostaz – pierwszą hipostazę

⁴ Posiłkuję się synopsą zestawioną przez P. Banego. Zob. P. Bany, *Problem esse i partycypacji w Komentarzu św. Tomasza z Akwinu do Liber de causis*, Warszawa 2002, rkps. w Bibliotece Głównej UKSW, s. 151. Korzystam z elektronicznej wersji greckiego tekstu Proklosa: TLG (Thesaurus Linque Graecae) Workplace 8.0. Łacińska wersja pochodzi z przekładu Wilhelma z Moerbecke. Odnośnie do *Liber de causis* korzystam z: *Księga o przyczynach*, tłum. Z. Brzostowska, M. Gogacz, Warszawa 1970; odnośnie do Tomaszowego *Komentarza* korzystam z cytowanego tłumaczenia Adama Rosłana.

w systemie Proklosa – a tym, co jest naprawdę ważne, jest boskość, czyli jakaś moc pierwszej przyczyny, udzielająca się kolejnym hipostazom. Istnienie czy bytowanie zdaje się nie stanowić problemu dla autora *Elementów teologii*.

Rys. 5. Schemat emanacji w ontologii Proklosa

W znanym schemacie emanacji w ontologii Proklosa *ens* należałby do sfery jedni i byłby pierwszą z bosk ich henad – emanatów jedni. W politeistycznym systemie ateńskiego neoplatonika *ens* jest po prostu jednym z bogów.

<i>Liber de causis</i> - IV twierdzenie (wyciąg ze <i>Stoichéiosis theologiké</i>)	
IV. Prima rerum creatarum est esse et non est ante ipsum creatum aliud.	IV. Pierwsze z rzeczy stworzonych jest bytowanie i nie ma nic innego stworzonego przed nim.

Ta teza ulega pierwszemu przekształceniu w wyciągu stanowiącym „bazę” *Liber de causis*. Pamiętamy, że nieznany autor *Księgi* tak skompilował ją z tez ze środkowej części dzieła Proklosa, aby jego radykalny politeizm nie był widoczny. To jednak nie wystarczyło, gdyż politeizm ten epatował z większości tez *Elementów teologii*. Arabski kompilator dokonał więc pewnych zmian terminologicznych: udzielanie boskości uznał za stwarzanie, samo zaś stwarzanie zdawał się rozumieć jako „przeprowadzenie” z bytu do niebytu, dlatego też zamiast *ens* (byt), wskazującego raczej na coś jednostkowego, wołał powiedzieć, że pierwszą rzeczą stworzo-

ną jest *esse* (bytowanie) jako to co, różni byt od niebytu⁵. Zdanie to można już interpretować zarówno w duchu neoplatońskim, co kontynuuje autor *Liber de causis*, jak również można je rozumieć bardziej substancjalistycznie (czyli bardziej po Arystotelesowsku), co usiłuje zrobić Tomasz z Akwinu.

<i>Liber de causis</i> - IV twierdzenie (komentarz)	
38. Quod est quia esse est supra sensum et supra animam et supra intelligentiam, et non est post causam primam latius neque prius creatum ipso.	38. Jest tak dlatego, że bytowanie jest ponad tym, co zmysłowe, i ponad duszą, i ponad inteligencją; i po przyczynie pierwszej nie ma niczego pełniej niż ono i wcześniej stworzonego.
39. Propter illud ergo factum est superius creatis rebus omnibus et vehementius unitum.	39. Z tego więc powodu stało się czymś wyższym niż wszystkie rzeczy stworzone i czymś w większym stopniu.
40. Et non est factum ita nisi propter suam propinquitatem esse puro et uni et vero in quo non est multitudo aliquorum modorum.	40. A stało się takie tylko ze względu na swoją bliskość wobec czystego, jednego i prawdziwego bytowania, w którym nie ma żadnych odmian wielości.
41. Et esse creatum quamvis sit unum tamen multiplicatur, scilicet quia ipsum recipit multiplicitatem.	41. I bytowanie stworzone, chociaż jest jedno, to jednak mnoży się, mianowicie dlatego, że przyjmuje ono zwielokrotnienie.

W komentującym fragmencie *Liber de causis* widzimy wyraźnie, że neoplatońska, wyraźnie politeistyczna i sugerująca emanację teza Proklosa, w wersji *Księgi o przyczynach* ma wyraźnie kreacionistyczne zabarwienie i nie ma nawet tu nawet cienia panteizmu. Wyjaśnienie, które po tej tezie występuje, utwierdza taki obraz *esse*, pozostawiając z neoplatonizmu hierarchizm bytowy, a zastępując politeizm monoteizmem, a emanację – stwarzaniem. Jeszcze raz to podkreślmy, że arabski komentator nie rezygnuje z neoplatońskiego hierarchizmu bytowego; raczej stara się go zreinterpretować wyłącznie monoteistycznie i kreacionistycznie. Jest to zgodne z ogólną tendencją interpretacyjną filozofii neoplatońskiej, jaką spotykamy u wyznawców religii monoteistycznych: żydów, chrześcijan i muzułmanów. Z jednej strony bowiem przesiąknięty mistycyzmem neoplatonizm był dla nich bardzo pociągającą filozoficzną interpretacją świata, ale z drugiej strony wymagał korekt jego politeizm oraz emanacjonizm, w myśl którego poszczególne hipostazy wyłaniały się z siebie w koniecznym procesie emanacji od jedni do materii. Wyznawcy „religii Księgi” nie mogli się zgodzić także i na to, że świat powstaje w sposób konieczny, a nie na mocy wolnej decyzji Boga.

⁵ Oczywiście, pozostaje jeszcze kwestia przekładu tych terminów, a ta nie jest definitywnie rozstrzygnięta. I tak Pierre Duhem uważa, że *esse* to po prostu istnienie. Zwraca bowiem uwagę, że dla arabskich neoplatoników zarówno byt, jak i istnienie oraz istota stanowią synonimy. Étienne Gilson *esse* z *Liber de causis* tłumaczy jako byt. Rozwiązanie to jednakże nie wyjaśnia *esse* jednoznacznie, ale wyłącznie analogicznie, dlatego Mieczysław Gogacz zaproponował termin „bytowanie”. Termin ten zastosował też Adam Roslan w swoim przekładzie Tomaszowego *Expositio*.

Mieczysław Gogacz następująco zestawia cechy neoplatonizmu klasycznego i neoplatonizmu średniowiecznego⁶:

	Cechy neoplatonizmu klasycznego	Cechy neoplatonizmu średniowiecznego
1	konieczna hierarchia hipostaz	hierarchiczny układ bytów między Bogiem i materią
2	każda hipostaza jest główną przyczyną sprawczą hipostazy niższej	przyczyną sprawczą każdego bytu na danym szczeblu drabiny jest bezpośrednio Bóg
3	sprawczość polega na emanacji istot	sprawczość polega na stwarzaniu
4	różnice między hipostazami polegają na odległości od jedni, a nie na wewnętrznej zawartości skutku	różnice między bytami polegają na podobieństwie do Boga tej samej w każdym bycie zawartości skutku
5	droga od jedni jest ilościowym nabywaniem zwielokrotnienia, droga do jedni jest redukcją tych zwielokrotnień, a więc przekształceniem się w hipostazę wyższą	racją niedoskonałości, a więc braku podobieństwa bytów do Boga, jest ich uwikłanie w materię, powrót do Boga polega na moralnym i ascetycznym zdominowaniu materii przez duszę

W zacytowanym fragmencie *Księgi* z łatwością dostrzegamy niektóre ze wskazanych w tabeli różnic. *Komentarz* Tomasza z Akwinu jest – jak już wspomniano – *expositio* – wykładem⁷; czuje się wyraźny dystans Tomasza do jego treści, wiązanej przez niego jednoznacznie z poglądami platoników. Samą treść *Księgi* wyjaśnia zazwyczaj odniesieniami do Proklosa: starannie omawia źródło tej tezy, tj. tekst Proklosa, porównuje jego twierdzenia z innymi wersjami neoplatonizmu, tj. tekstami Pseudo-Dionizego, by sprowadzić problem do poziomu substancji.

Komentarz Tomasza z Akwinu: L 4	
Videtur tamen non esse eius intentio ut loquatur de aliquo esse separato, sicut Platonici loquebantur, neque de esse participato communiter in omnibus existentibus, sicut loquitur Dionysius, sed de esse participato in primo gradu entis creati, quod est esse superius. Et, quamvis esse superius sit et in intelligentia et in anima, tamen in ipsa intelligentia prius consideratur ipsum esse quam intelligentiae ratio, et similiter est in anima; et propter hoc praemisit quod est supra animam et supra intelligentiam.	Wydaje się jednak, że zamiarem autora nie jest powiedzieć o jakimś bytowaniu oddzielnym, tak jak mówili platonicy, ani też o bytowaniu, w którym powszechnie uczestniczą wszystkie rzeczy istniejące, jak mówi Dionizy, lecz raczej o bytowaniu, w którym uczestniczy się na pierwszym stopniu bytu stworzonego, które jest bytowaniem wyższym. A chociaż bytowanie wyższe znajduje się zarówno w inteligencji, jak i duszy, to jednak w samej inteligencji wcześniej jest rozważa-

⁶ M. Gogacz, *W kierunku tomizmu konsekwentnego*, w: *Opera philosophorum medii aevi*, t. 11, Warszawa 2012, s. 56.

⁷ Edycja krytyczna H.-D. Saffreya (Fryburg 1954) nosi tytuł: *Sancti Thomae de Aquino Super librum De causis expositio*.

	ne samo bytowanie niż zasada inteligencji, i podobnie w przypadku duszy. Z tego też powodu dodaje uprzednio, że takie bytowanie znajduje się „ponad” duszą i „ponad” inteligencją.
--	--

Zwróćmy uwagę na interpretacyjny zabieg Tomasza: nie stara się on zrobić z tego neoplatońskiego tekstu innego traktatu: arystotelesowskiego i substancjalistycznego. Jest w pełni świadom neoplatońskiego charakteru komentowanej księgi, jednak zwraca uwagę na problem *esse* i różne możliwe jego interpretacje, także w tekstach proveniencji platońskiej. Stwierdza zatem, że raczej nie chodzi autorowi *Liber de causis* o byt oddzielony, jakby można zinterpretować odnośne zdanie w *Stoichéiosis theologiké* ani o sferę bytowania, w której – jak w życiodajnej glebie zakorzenione są realne byty – lecz raczej o porządek orzekania, gdyż powiada, że zarówno w inteligencji, jak i w duszy – przez które należy rozumieć istoty jakiś bytów – *esse* jest czymś najpierw poznawanym. I do tej kolejności poznawania zdaje się Akwinata sprowadzać neoplatoński hierarchizm tekstu *Liber de causis*.

* * *

„Dzieje filozofii mają swój filozoficzny sens” napisał Gilson w *Przedmowie do Jedności doświadczenia filozoficznego*⁸. Rzadko się jednak zdarza, że w jednym tekście możemy przejść przez kilka obszarów myśli i języka oraz kilka granic pomiędzy tymi obszarami. Możemy też prześledzić przekształcenie interesującej nas problematyki od klasycznej wersji greckiej w *Stoichéiosis theologiké* Proklosa, poprzez przekształcenia nieznanego autora arabskiego w *Liber de causis*, aż do wersji Tomasza z Akwinu w jego łacińskim komentarzu. Mamy też „po drodze” dwa, a może i trzy przekłady dzieła Proklosa: z greckiego na arabski (niewykluczone, że „pomiędzy” nimi była jeszcze wersja syryjska), a następnie z arabskiego na łacinę (i wersję polską z łaciny).

W badaniach historycznych, także historyczno-literackich, a szczególnie – jak się wydaje – w mediewistyce, modna stała się od jakiegoś czasu kategoria „pogranicza”. W historii powszechnej chodzi zazwyczaj o bardzo różne pola mieszania się, walk, uzupełniania się różnych tendencji: kulturowych i cywilizacyjnych, narodowych, państwowych, ekonomicznych. W dziejach filozofii kategoria ta może też być bardzo przydatna: stanowi ją przekład problematyki i języka filozofii. I nie chodzi tu o pojedyncze przekłady dzieł filozoficznych lub nawet współczesne tłumaczenia dzieł, np. łacińskich i greckich, lecz o zorganizowane akcje przekładowe, mające na celu przetransponowanie całej określonej teorii filozoficznej z jednego języka i kultury na inne. W historii filozofii starożytnej i średniowiecz-

⁸ Tłumaczenie Zofia Wrzeszcz, Warszawa 1968, s. 5.

nej możemy wskazać na co najmniej cztery takie procesy: pogranicze grecko-rzymskie, grecko-syryjskie, syryjsko-arabskie, arabsko-łacińskie. Rzadko się jednak zdarza, że w jednym tekście możemy prześledzić prawie wszystkie te procesy i przekształcenia. Takim tekstem jest bez wątpienia Tomaszowy *Komentarz do „Liber de causis”*.

Le commentaire de Thomas d'Aquin à *Liber de causis* – odyssée de textes et de conceptions à travers les cultures, les époques et les écoles philosophiques

Mots-clés: Thomas d'Aquin, Aristote, Proclus, néoplatonisme, thomisme

Liber de causis, à savoir *Le Livre des Causes* c'est une suite d'extraits d'*Éléments de théologie* de Proclus commentés par un auteur arabe anonyme. Traduit du latin par Gérard de Crémone avant l'an 1187 ce texte était jusqu'à la parution en 1272 de son commentaire effectué par Thomas d'Aquin, attribué à Aristote. Le texte en version arabe a paru probablement à Toledo au début du XIIIe siècle ou peut-être encore plus tôt à « l'époque des traductions » initiée par le calife abbasside al-Mamun, fondateur de la « Maison de la sagesse » à Bagdad (vers 830). Pourtant ce n'est pas ça ce qui est le plus important – la grande « carrière » de ce texte résultait du fait que l'on avait attribué à Aristote même. Dans ce fait il n'y aurait rien de spécial si on ne savait pas que le véritable auteur des idées contenues dans *Liber de causis* – Proclus (412–485) était l'un des plus éminents philosophes néoplatoniciens, disciple de Plutarque, réformateur de l'Académie de Platon, bref quelqu'un se situant presque aux antipodes du Lycée d'Aristote.

La genèse de *Liber de causis* et de son commentaire Thomasien influence le texte. En effet, la philosophie que nous découvrons dans ce texte est extraordinaire. Dans la première couche, celle de Proclus, nous retrouvons le classique néoplatonisme grec, polythéiste et radicalement païen, mais considérablement émoussé par le choix approprié de thèses de *Stoichéiosis theologiké* et le commentaire arabe écrit dans un esprit monothéiste et créationniste. C'est ce texte néoplatonicien que commente par la suite Thomas d'Aquin – le plus célèbre partisan de l'école d'Aristote au Moyen Âge, à qui la doctrine contenue dans *Liber de causis* devrait être extrêmement étrangère. Thomas ne le dissimule pas en exposant dans l'introduction ses constatations concernant l'attribution de *Liber de causis*. Néanmoins, il trouve dans le *Livre* des questions qui l'intéressent. L'une des questions qui intéressent Aquinate est sûrement la problématique d'*esse* – de l'existence. Aquinate interprète *esse* du *Livre des causes* dans l'esprit de sa propre métaphysique ce qui nous apporte la couche suivante du texte – philosophique.

Il est pourtant très rare que l'on puisse en un seul texte passer par plusieurs sphères de la pensée et de la langue ainsi que quelques frontières qui les séparent. Nous pouvons aussi examiner comment la problématique qui nous intéresse se transformait depuis la classique version grecque dans *Stoichéiosis theologiké* de Proclus, à travers les transformations d'un auteur arabe anonyme dans *Liber de causis*, jusqu'à la version de Thomas d'Aquin dans son commentaire latin. Nous avons aussi « chemin faisant » deux, peut-être trois traductions de l'œuvre de Proclus : du grec à l'arabe (il n'est pas exclu que « entre » elles il existait aussi une version syrienne) et ensuite une traduction de l'arabe au latin (et une version polonaise du latin).

Bibliografia

1. Bany P., *Problem esse i partycypacji w Komentarzu św. Tomasza z Akwinu do Liber de causis*, Warszawa 2002, rkps. w Bibliotece Głównej UKSW.
2. Gilson É., *Jedność doświadczenia filozoficznego*, tłum. Zofia Wrzeszcz, Warszawa 1968.
3. Gogacz M., *W kierunku tomizmu konsekwentnego*, Opera philosophorum medii aevi, t. 11, Warszawa 2012.
4. *Księga o przyczynach*, tłum. Z. Brzostowska, M. Gogacz, Warszawa 1970.
5. Milcarek P., *Od istoty do istnienia. Tworzenie się metafizyki egzystencjalnej wewnątrz łacińskiej tradycji filozofii chrześcijańskiej*, Warszawa 2008, s. 423.
6. Olszewski M., *Liber de causis (Księga o przyczynach)*, w: *Powszechna encyklopedia filozofii*, t. 6, Lublin 2005, s. 390-393.
7. *Sancti Thomae de Aquino Super librum De causis exposition*, ed. H.-D. Saffrey, Fryburg 1954.
8. Tomasz z Akwinu, *Komentarz do „Księgi o przyczynach”*, tłum. A Roslan, Warszawa 2010.

Nota o Autorach

Artur Andrzejuk – prof. dr hab., prof. zwyczaj. Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego (UKSW), na którego Wydziale Filozofii Chrześcijańskiej kieruje Katedrą Historii Filozofii Starożytnej i Średniowiecznej oraz Sekcją Historii Filozofii. Autor szeregu publikacji z zakresu filozofii i teologii średniowiecznej, tomizmu, etyki i klasycznej filozofii człowieka. Interesuje się problematyką uczuć, sprawności i cnót moralnych, relacji osobowych. Jest uczniem Profesora Mieczysława Gogacza. Nr ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-7926-4070>

Izabella Andrzejuk – dr, adiunkt Państwowej Szkoły Wyższej im. Papieża Jana Pawła II w Białej Podlaskiej. Członek-założyciel Naukowego Towarzystwa Tomistycznego oraz członek redakcji Rocznika Tomistycznego. Jest autorką ponad sześćdziesięciu artykułów o tematyce filozoficznej. Zainteresowania naukowe: historia filozofii (arystotelizm, tomizm, filozofia polska); filozofia, etyka, klasyczna teoria człowieka, filozoficzne podstawy mistyki. Napisała książkę pt. *Filozofia przyjaźni. Tomasz z Akwinu* (Warszawa 2007) oraz (wspólnie z Arturem Andrzejukiem) *Tomasz z Akwinu jako etyk* (Warszawa 2021). Nr ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-4961-2580>

Katarzyna Bałdyga – doktor nauk humanistycznych, absolwentka filologii polskiej, kulturoznawstwa i filozofii Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie; pracownik dydaktyczny Warszawskiej Szkoły Filmowej; autorka rozprawy doktorskiej pt. *Św. Tomasz z Akwinu i jego myśl w twórczości Czesława Miłosza – inspiracja, wzór czy punkt odniesienia?* i artykułów naukowych dotyczących literatury i filmu. Zainteresowania naukowe związane są z problematyką związków sztuki i filozofii oraz miejscem tradycji we współczesnych tekstach kultury.

Michel Bastit – profesor filozofii starożytnej i średniowiecznej oraz metafizyki na Uniwersytecie Burgundii w Dijon oraz członek Akademii Poincaré w Nancy. Autor wielu książek, m.in., *Le principe du monde. Le Dieu du philosophe* (2016), *La substance. Essai de métaphysique* (2012), *Qu'est ce*

que l'université? (2007), *Les quatre causes de l'être dans la philosophie première d'Aristote* (2002), *Les principes des choses en ontologie médiévale* (1997).

Tomasz Duma – doktor habilitowany, pracownik badawczo-dydaktyczny w Instytucie Filozofii KUL; autor książek: *Akt i możliwość w filozofii realistycznej. Gallusa Mansera interpretacja teorii aktu i możliwości* (Lublin 2008), *Metafizyka relacji. U podstaw rozumienia relacji bytowych* (Lublin 2017), jak też licznych artykułów m.in. z zakresu metafizyki i antropologii filozoficznej. Interesuje się metafizyką, zwłaszcza tomizmu egzystencjalnego, antropologią filozoficzną, filozofią Boga i etyką.

Mieczysław Gogacz - prof. zw. dr hab., emerytowany profesor Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego (dawnej Akademii Teologii Katolickiej). Stworzył konsekwentną odmianę tomizmu egzystencjalnego. W jego ramach broni teorii aktu istnienia i zasady niesprzeczności, tezy o odrębności i wewnętrznej jedności jednostkowych bytów oraz wynikającego z tych twierdzeń realizmu i pluralizmu bytowego. Zaproponował szereg doprecyzowań w dyscyplinach filozoficznych, takich jak filozofia bytu, antropologia filozoficzna, etyka i pedagogika. Formułował podstawy etyki zawodowej lekarza, żołnierza, funkcjonariusza Straży Granicznej; wykładał te etyki na AM, WAT i UW. Uczestniczył w debatach publicznych na temat ochrony życia, etyki zawodowej, racji stanu, polityki kulturalnej i naukowej państwa. Wykaz publikacji M.Gogacza obejmuje prawie 1000 pozycji.

Nr ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-0517-0781>

Agnieszka Gondek – dr nauk humanistycznych, filozof, absolwentka Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie. Urzędnik państwowy w Centralnym Zarządzie Służby Więziennej w Warszawie. Członek Naukowego Towarzystwa Tomistycznego. Specjalizuje się w zakresie filozofii wychowania. Nauczycielka akademicka z kilkuletnim doświadczeniem w zakresie nauczania filozofii i etyki, w tym etyki zawodu i historii filozofii. W nauczaniu i kształceniu promotorka wspólnego odkrywania i poszukiwania prawdy. Zainteresowania naukowe skupiają się wokół antropologii filozoficznej, etyki, metafizyki i filozofii wychowania.

Natalia Gondek – mgr, asystent badawczy przy Katedrze Metafizyki na Wydziale Filozofii Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego. Jest sekretarzem redakcji czasopisma „Roczniki Filozoficzne”. Jej zainteresowania badawcze

oscylują wokół metafizyki, w szczególności metodologii metafizyki oraz teorii poznania metafizycznego. Była uczniem księdza prof. Andrzeja Maryniarczyka.

Nr ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-5229-7016>.

Natalia Herold – mgr, absolwentka prawa i administracji na Uniwersytecie Gdańskim (lic.) i Uniwersytecie Warszawskim (mgr). Jest doktorantką filozofii Szkoły Doktorskiej Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego oraz sekretarzem Zarządu Naukowego Towarzystwa Tomistycznego. Interesuje się filozofią klasyczną, a w niej szczególnie etyką i pedagogiką. Publikuje w „Roczniku Tomistycznym”.

Nr ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-4761-9495>

Maria Janik-Czachor – prof. dr hab., fizykochemik, wybitna specjalistka od nanomateriałów, emerytowana profesor Instytutu Chemii Fizycznej Polskiej Akademii Nauk oraz Kierownik i Pełnomocnik Laboratorium d/s Centrum Fizykochemii Materiałów Instytutu Chemii Fizycznej PAN i WIM PW. Stypendystka Fundacji im. Aleksandra von Humboldta. Autorka licznych publikacji w kraju i za granicą – index Hirscha 26 (wg bazy Scopus; najwyższy wśród fizykochemików w Polsce). Prywatnie, małżonka śp. prof. Andrzeja Czachora i krewna Sługi Bożej Wandy Malczewskiej oraz malarza Jacka Malczewskiego.

Henryk Majkrzak SCJ – dr hab., znawca nauki św. Tomasza z Akwinu (doktorat z antropologii filozoficznej – *Godność człowieka w myśli św. Tomasza z Akwinu*, Rzym, Angelicum, habilitacja z teologii dogmatycznej – *Antropologia integralna w ‘Sumie teologicznej’ św. Tomasza z Akwinu*, Uniwersytet Opolski) oraz nauki św. Augustyna (doktorat z teologii życia wewnętrznego – *Rola przyjaźni w życiu duchowym św. Augustyna*, Papieska Akademia Teologiczna w Krakowie). Wykładowca filozofii na uczelniach katolickich Krakowa i okolic, kierownik Sekcji Filozoficznej Polskiego Towarzystwa Teologicznego w Krakowie oraz członek Polskiego Towarzystwa św. Tomasza z Akwinu (Lublin) oraz Naukowego Towarzystwa Tomistycznego (Warszawa). Jest autorem wielu książek i innych publikacji, znawcą Kościoła katolickiego w Azji Środkowej i na Zakaukaziu (książka – *Azja Środkowa i Zakaukazie. Kościół katolicki, społeczeństwa i zwyczaje*) oraz Watykanu (książki – *Watykan. Wszystko to, co chcielibyście wiedzieć* oraz *Papieskie formacje zbrojne*). Równocześnie zaangażowany jest w działalność patriotyczną i pracę duszpasterską.

Andrzej Maryniarczyk SDB – ks. prof. dr hab., Kierownik Katedry Metafizyki KUL; Prezes Polskiego Towarzystwa Tomasza z Akwinu; redaktor naczelny dziesięciotomowej Powszechnej Encyklopedii Filozofii i dwutomowej Encyklopedii Filozofii Polskiej oraz Słownika-przewodnika filozoficznego; członek: Towarzystwa Naukowego KUL, Lubelskiego Towarzystwa Filozoficznego, Società Internazionale Tommaso d'Aquino, American Association of Catholic Philosophers, American Society of Christian Philosophers, Pontificia Academia di S. Tommaso – Roma. Zmarł niespodziewanie 27 grudnia 2020 roku.
Nr ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-6535-5089>

Ewa Agnieszka Pichola – dr, absolwentka Wydziału Filozofii Chrześcijańskiej UKSW. Doktorat z filozofii obroniła w Instytucie Filozofii Uniwersytetu Jagiellońskiego na podstawie rozprawy, w której analizowała dorobek Dietricha von Hildebranda z perspektywy obecności wątków modernistycznych w jego pismach. Interesuje się zagadnieniami z pogranicza metafizyki i psychologii, a dokładnie filozoficznych podstaw koncepcji psychologicznych i antropologicznych aspektów prawdy. Publikuje, uczestniczy w konferencjach, tłumaczy w j. angielskim.
Nr ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-6078-7384>

Magdalena Płotka – dr hab., profesor uczelniany w Katedrze Historii Filozofii Wydziału Filozofii Chrześcijańskiej Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie. Z-ca redaktora naczelnego Rocznika Tomistycznego. Zainteresowania naukowe skupiają się wokół średniowiecznej filozofii praktycznej, historii filozofii polskiej w XV i XVI wieku, paleografii łacińskiej oraz filozofii współczesnej. Jest autorką książki *Metafizyka i semantyka. Filozofia Jana Wersora* (Warszawa, 2013) oraz *Filozofia jako praktyka. Myśl krakowskiego praktycyzmu w XV i XVI* (Warszawa 2016). Publikuje w „Rocznikach Filozoficznych”, „Edukacji filozoficznej”, „Filosofiji”, „Roczniku Tomistycznym” i in.

Marek Prokop – dr, historyk filozofii, bibliotekoznawca, arabista. Studiował historię filozofii w Akademii Teologii Katolickiej w Warszawie w latach 1969-1974, studia zakończył magisterium u prof. M. Gogacza. Doktoryzował się ze średniowiecznej filozofii arabskiej u prof. M.-T. d'Alverny na Uniwersytecie w Poitiers w 1978 roku. Po doktoracie zatrudniony kontraktowo w Centre National de la Recherche Scientifique (1979-1983), następnie kierował działem rękopisów Biblioteki Polskiej w Paryżu (1982-2002). Od 1995 r. jest

pracownikiem naukowym Zakładu Biografistyki Polonijnej PUNO. Członek: Société Internationale de la Philosophie Médiéval w Louvain, Centre de Recherche Philosophique Saint Thomas d'Aquin w Paryżu, Naukowe Towarzystwo Tomistyczne w Warszawie, Towarzystwo Historyczno-Literackie w Paryżu. W 2009 r. opublikował zbeletryzowaną opowieść o filozofii, zbudowaną na kanwie podróży do różnych krajów, zatytułowaną *Podróże z Awicenną*.

Julia Rejewska – mgr, doktorantka filozofii w Szkole Doktorskiej Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego. Jej zainteresowania naukowe skupiają się wokół współczesnej etyki, filozofii kultury i filozofii edukacji.

Nr ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-5740-6608>

Szymon Stanula – student filozofii na Wydziale Filozofii Chrześcijańskiej UKSW. W swoich poszukiwaniach filozoficznych skupia się przede wszystkim na problematyce metafizycznej oraz tomizmu po encyklice *Aeterni Patris*. Szczególnie zaś oddał się badaniu zagadnienia istnienia w tomizmie R. Garrigou-Lagrange'a. W roku akademickim 2021-2022 studiował w Paryżu w ramach stypendium realizowanego w Instytucie Katolickim.

Nr ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-4968-1893>

Marian Szymonik – ks., dr hab. nauk humanistycznych w zakresie filozofii. Wykładowca Wyższego Seminarium Duchownego w Częstochowie; „profesor stały” i wykładowca w Wyższym Instytucie Teologicznym w Częstochowie.

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-0796-8001>

Michał Zembrzusi – dr hab, profesor uczelniany w Katedrze Historii Filozofii Wydziału Filozofii Chrześcijańskiej UKSW. Interesuje się problematyką epistemologiczną w starożytności i średniowieczu, a szczególnie problematyką pamięci i teorią intelektu możliwościowego i czynnego. Jest współredaktorem książek w serii „Opera Philosophorum Medii Aevii”. W jej ramach w 2012 opublikował autorską monografię zatytułowaną: *Tomasz z Akwinu. Komentarz „O pamięci i przypominaniu”*. W 2019 roku opublikował monografię pt. *Filozofia intelektu. Tomasz z Akwinu koncepcja intelektu możliwościowego i czynnego*.

Nr ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-4647-479X>

